

Наталія Суховієнко,

кандидат педагогічних наук, логопед вищої категорії,

викладач кафедри початкової і спеціальної освіти,

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького,

бульв. Шевченка, 81, м. Черкаси, Україна,

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0528-9494>

Інна Литвин,

кандидат педагогічних наук,

старший викладач кафедри початкової і спеціальної освіти,

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького,

бульв. Шевченка, 81, м. Черкаси, Україна,

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8946-1449>

КРИТЕРІЇ ТА ПОКАЗНИКИ ОЦІНЮВАННЯ МОВЛЕННЕВОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ: СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ ПІДХІД

У статті обґрунтовано критерії та показники оцінювання мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку на засадах структурно-функціонального підходу. Актуальність дослідження зумовлена оновленням Базового компонента дошкільної освіти, яке передбачає якісно нові вимоги до результатів мовленнєвого розвитку вихованців закладів дошкільної освіти та потребує відповідного діагностичного інструментарію. Мета статті полягає у обґрунтуванні системи критеріїв та показників оцінювання мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку на засадах структурно-функціонального підходу та визначення рівнів сформованості мовленнєвого розвитку дошкільників. Методи дослідження: теоретичний аналіз, синтез, структурно-функціональний аналіз, систематизація та узагальнення наукових джерел. Визначено сутність структурно-функціонального підходу як методологічної основи оцінювання мовленнєвого розвитку дошкільників, що передбачає аналіз мовленнєвої системи як цілісного утворення в єдності її структурних компонентів (фонетичного, лексичного, граматичного, зв'язно-мовленнєвого) та функцій (комунікативної, когнітивної, регулятивної). Розроблено та обґрунтовано систему критеріїв оцінювання мовленнєвого розвитку дошкільників: фонетико-фонематичний, лексичний, граматичний, зв'язно-мовленнєвий, комунікативно-мовленнєвий та когнітивно-мовленнєвий критерії. До кожного критерію визначено систему відповідних показників та описано чотири рівні сформованості мовленнєвого розвитку: високий, достатній, середній, низький. Охарактеризовано методи оцінювання мовленнєвого розвитку дошкільників: спостереження, діагностичну бесіду, вивчення продуктів мовленнєвої діяльності, педагогічний експеримент, психолінгвістичне обстеження. Розглянуто специфіку застосування структурно-функціонального підходу до оцінювання мовленнєвого розвитку дітей у різних вікових групах дошкільного закладу та в умовах інклюзивної освіти. Запропонована система критеріїв і показників може бути використана вихователями, учителями-логопедами та практичними психологами закладів дошкільної освіти для комплексного моніторингу мовленнєвого розвитку вихованців. Практичне значення дослідження полягає у можливості застосування розробленої системи для своєчасного виявлення відхилень у мовленнєвому розвитку та побудови індивідуальних освітніх маршрутів для дітей дошкільного віку. Перспективи подальших розвідок пов'язані з емпіричною перевіркою розробленої системи в умовах реального освітнього процесу ЗДО, а також із розробкою конкретного діагностичного інструментарію (відповідних завдань, стимульного матеріалу, шкал оцінювання) для кожної вікової групи.

Ключові слова: мовленнєвий розвиток, дошкільний вік, критерії оцінювання, показники, структурно-функціональний підхід, мовленнєва компетентність, заклад дошкільної освіти.

Вступ та сучасний стан досліджуваної проблеми.

Мовленнєвий розвиток дитини дошкільного віку є одним із ключових показників її особистісного становлення. Саме у дошкільний період закладаються фундаментальні засади мовленнєвої системи: формується звуковимовна, накопичується словниковий запас, засвоюються граматичні норми рідної мови, розвиваються діалогічне та монологічне мовлення як форми комунікації (за роллю учасників процесу спілкування). Від

якості мовленнєвого розвитку у дошкільному дитинстві безпосередньо залежать успішність навчання у школі, соціальна адаптація дитини та формування її як мовленнєвої особистості. Оновлений Базовий компонент дошкільної освіти визначає мовленнєву компетентність як багатокомпонентне утворення, що охоплює лексичну, фонетичну, граматичну та діалогічну компетенції (Базовий компонент дошкільної освіти, 2021). Водночас у педагогічній практиці гостро відчувається брак

системного, науково обґрунтованого інструментарію для оцінювання мовленнєвого розвитку дошкільників, який відповідав би сучасним методологічним вимогам і дозволяв отримувати достовірні, відтворювані та порівнянні результати. Існуючі підходи до оцінювання мовленнєвого розвитку інколи є недостатніми для повного розуміння стану мовленнєвого розвитку дитини: вони або зосереджуються лише на окремих аспектах мовлення (наприклад, лише на звуковимові чи словниковому запасі), або не розмежовують структурні та функціональні виміри мовленнєвого розвитку. Між тим сучасна психолінгвістика та логопедія переконливо доводять, що мовлення є цілісною функціональною системою, оцінювання якої потребує комплексного підходу, що охоплює як структурні компоненти мовленнєвої системи, так і її функції в реальній комунікативній діяльності дитини. У зв'язку з цим обґрунтування системи критеріїв та показників оцінювання мовленнєвого розвитку дошкільників на засадах структурно-функціонального підходу є актуальним науковим і практичним завданням, вирішення якого сприятиме підвищенню якості моніторингу мовленнєвого розвитку у закладах дошкільної освіти та ефективності корекційно-розвивальної роботи.

Проблема оцінювання мовленнєвого розвитку дошкільників перебуває на перетині загальної та спеціальної педагогіки, психолінгвістики та логопедії. О. Белова здійснила ґрунтовний аналіз концептуальних підходів до оцінки мовленнєвої діяльності дітей старшого дошкільного віку з логопатологією (Белова, 2024), виявивши, що більшість наявних методик не враховують диференційованої структури комунікативного та лінгвістичного компонентів мовленнєвої діяльності. У подальших дослідженнях авторка проаналізувала динаміку розвитку мовленнєвої діяльності дітей старшого дошкільного віку, підтвердивши, що без чіткої системи критеріїв неможливо достовірно відстежити характер мовленнєвих змін у дошкільному дитинстві. Психолінгвістичний вимір оцінювання мовленнєвого розвитку розкривають Л. Калмикова, Н. Харченко, Х. Кючуков та І. Мисан (Калмикова, Харченко, Кючуков, Мисан, 2022). Їхнє компаративне дослідження переконливо доводить, що мовленнєва компетентність, сформована у дошкільному дитинстві, є надійним предиктором академічної успішності у початковій школі. Психолінгвістичний аналіз особливостей мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку в лексико-граматичній ланці здійснює Л. Трофименко (Трофименко, 2024), наголошуючи на взаємозв'язку мови, мовлення, мислення та когнітивної діяльності дитини в онтогенезі. Питання формування мовленнєвої компетенції в дошкільників у полікультурному середовищі, зокрема критерії та показники оцінювання цього процесу, досліджує А. Залізняк (Залізняк, 2024), О. Фещенко та О. Шопша (Фещенко, Шопша, 2025). Сучасні аспекти розвитку мовлення дошкільників у художній та ігровій діяльності розкривають К. Колеснік, Л. Іщенко та І. Карук (Колеснік, Іщенко, Карук, 2024), а також С. Похила, К. Колеснік, І. Карук та Т. Кривошея

(Похила, Колеснік, Карук, Кривошея, 2024). Л. Зімакова (Зімакова, 2026) обґрунтовує потенціал партнерської художньо-продуктивної діяльності для розвитку мовленнєвої компетентності дошкільників, що актуалізує необхідність відповідних критеріїв оцінювання. Попри значну кількість досліджень, присвячених окремим аспектам мовленнєвого розвитку дошкільників, питання розроблення системної, методологічно обґрунтованої структури критеріїв і показників оцінювання мовленнєвого розвитку, побудованої на засадах структурно-функціонального підходу відповідно до вимог оновленого БКДО, залишається актуальним. Це зумовлює мету пропонованої статті.

Мета та завдання. *Мета статті* – обґрунтувати систему критеріїв та показників оцінювання мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку на засадах структурно-функціонального підходу та визначити рівні сформованості мовленнєвого розвитку дошкільників. *Завдання:* проаналізувати наукові підходи до оцінювання мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку та обґрунтувати доцільність застосування структурно-функціонального підходу; розробити систему критеріїв, показників і рівнів сформованості мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку на засадах структурно-функціонального підходу.

Методи дослідження: аналіз і синтез наукової літератури – для з'ясування сучасних підходів до оцінювання мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку; структурно-функціональний аналіз – для визначення структури мовленнєвого розвитку, виокремлення його компонентів, критеріїв і показників та встановлення взаємозв'язків між ними; узагальнення та систематизація – для розроблення системи критеріїв, показників і рівнів сформованості мовленнєвого розвитку.

Результати. Структурно-функціональний підхід є одним із провідних загальнонаукових підходів, що широко застосовується у педагогічній та психолінгвістичній науці. Стосовно оцінювання мовленнєвого розвитку дошкільників він передбачає розгляд мовленнєвої системи дитини як цілісного утворення в єдності двох вимірів: структурного та функціонального.

Структурний вимір мовленнєвого розвитку охоплює сукупність компонентів мовленнєвої системи, що перебувають у взаємозв'язку та взаємозалежності: 1) фонетико-фонематичний компонент – звуковимова, фонематичне сприймання та аналіз-синтез; 2) лексичний компонент – обсяг та якість активного й пасивного словника, словотворчі процеси; 3) граматичний компонент – морфологічні та синтаксичні уміння, граматична правильність мовлення; 4) зв'язно-мовленнєвий компонент – діалогічне та монологічне мовлення, зв'язність та послідовність висловлювань.

Функціональний вимір мовленнєвого розвитку відображає здатність дитини реалізовувати основні функції мовлення у реальній комунікативній діяльності: комунікативну функцію (здатність до ефективної взаємодії з дорослими та однолітками за допомогою мовленнєвих засобів); когнітивну функцію (використання мовлення як інструменту пізнавальної діяльності,

засобу формування та вираження думки); регулятивну функцію (здатність регулювати свою поведінку та діяльність за допомогою мовлення, виконувати словесні інструкції, планувати власні дії у мовленнєвому плані).

Принципова відмінність структурно-функціонального підходу від традиційних описових підходів полягає в тому, що він вимагає оцінювати не лише наявність або відсутність певних мовленнєвих навичок, а й їхню якість та функціональну ефективність – тобто здатність дитини реально використовувати ці навички у комунікативній практиці. Як переконливо доводять О. Феценко та О. Шопша, «поєднання сюжетно-рольових/театралізованих вправ, мікротренінгів активного слухання й цілеспрямованого моделювання комунікативних ситуацій ефективно підвищує цілеспрямованість, варіативність вербальних/невербальних засобів, емпатійність і соціометричну прийнятність старших дошкільників» (Феценко, Шопша, 2025, с. 567). Оновлений Базовий компонент дошкільної освіти (Базовий компонент дошкільної освіти, 2021) закріплює структурно-функціональний підхід як концептуальну основу мовленнєвого виховання у ЗДО, він визначає мовленнєву компетентність дошкільника як здатність продукувати свої звернення, думки, враження у будь-яких формах мовленнєвого висловлювання за допомогою вербальних і невербальних засобів, об'єднуючи фонетичний, лексичний, граматичний, діалогічний та монологічний складники як взаємозалежне ціле.

На основі структурно-функціонального підходу нами розроблено систему критеріїв та показників оцінювання мовленнєвого розвитку дошкільників, яка охоплює шість критеріїв, що відповідають структурним компонентам і функціям мовленнєвої системи.

Критерій 1. Фонетико-фонематичний. Цей критерій відображає сформованість звукової сторони мовлення – базового структурного компонента мовленнєвої системи. Показниками цього критерію є: а) правильність вимови всіх звуків рідної мови відповідно до вікової норми; б) рівень сформованості фонематичного сприймання (здатність розрізняти опозиційні фонемати на слух); в) стан фонематичного аналізу та синтезу (виокремлення звуків у словах, визначення їх послідовності та кількості); г) інтонаційна виразність мовлення та правильність наголошування. Фонетико-фонематична складова мовленнєвого розвитку є передумовою формування читання та письма у школі. Порушення цього компонента при типовому загальному розвитку дитини свідчить про необхідність логопедичного втручання. К. Колеснік, Л. Іщенко та І. Карук у своєму дослідженні засобів гейміфікації для розвитку граматичної правильності мовлення доводять, що саме звукова культура мовлення є фундаментом, на якому будуються лексичні та граматичні компетенції (Колеснік та ін., 2024).

Критерій 2. Лексичний. Показниками лексичного критерію є: а) обсяг активного словника (кількість та різноманітність слів, що дитина вживає в самостійному мовленні); б) обсяг пасивного словника (здатність розуміти слова та словосполучення, що не входять до активного вжитку); в) семантична точність слововживання

(правильне розуміння і вживання значень слів); г) словотворча активність (здатність утворювати нові слова за допомогою префіксів, суфіксів, складання основ); д) розуміння та вживання слів різних граматичних категорій – іменників, дієслів, прикметників, прислівників, займенників. Як переконливо доводять Л. Калмикова та Н. Харченко, лексична компетентність дошкільника є одним із найбільш надійних предикторів подальшої мовленнєвої успішності у школі. «Володіння дошкільниками, які прийшли до школи, багатим лексичним словником, розуміння ними значення слів і їх відтінків, доречне вживання в мовленні тематичних рядів слів, логічних рядів слів, розташованих у міру наростання (або зменшення) абстрагованості смислу, за родовидовими співвідношеннями (вовчок – іграшка – річ; яблуко – фрукт – плід), семантичних рядів слів: антонімів, синонімів, багатозначних слів, омонімів, паронімів, а також фразеологізмів – допомагає дітям вивчати L1 у школі» (Калмикова та ін., 2022, с. 19).

Критерій 3. Граматичний. Показники: а) правильність граматичного оформлення мовленнєвих висловлювань (відмінювання іменників, дієвідмінювання дієслів, узгодження слів у роді, числі, відмінку); б) розуміння та вживання прийменниково-відмінкових конструкцій; в) уміння будувати прості поширені речення (з однорідними членами, зворотами); г) уміння будувати складнопідрядні та складносурядні речення відповідно до вікової норми; д) сформованість словотвірних умінь (використання суфіксів зменшувально-пестливого значення, утворення відносних та присвійних прикметників тощо). Граматична складова мовленнєвого розвитку безпосередньо пов'язана з когнітивним розвитком дитини. Л. Трофименко наголошує, що граматичні операції є результатом внутрішньої мовленнєвої діяльності та відображають рівень сформованості мовної свідомості дитини (Трофименко, 2024). К. Колеснік, Л. Іщенко та І. Карук пропонують ефективні ігрові засоби оцінювання та корекції граматичної правильності мовлення дошкільників (Колеснік та ін., 2024).

Критерій 4. Зв'язно-мовленнєвий. Показники: а) розвиток діалогічного мовлення (здатність підтримувати бесіду, ставити та відповідати на запитання, дотримуватися правил мовленнєвого етикету); б) розвиток монологічного мовлення (уміння складати розповіді за картиною, за серією сюжетних картин, переказувати знайомі тексти, складати творчі розповіді); в) зв'язність та послідовність висловлювань (логіка і структурованість розповіді); г) самостійність мовленнєвих висловлювань (без допоміжних запитань та підказок дорослого); д) виразність мовлення – використання образних засобів, інтонаційне забарвлення. Зв'язно-мовленнєвий критерій є інтегральним показником, що об'єднує всі інші структурні компоненти мовлення – адже для побудови зв'язного висловлювання дитина має одночасно застосовувати фонетичні, лексичні та граматичні навички. С. Похила, К. Колеснік, І. Карук та Т. Кривошея демонструють, що «завдяки образотворчій діяльності та мовленнєвій розвивають усі необхідні життєві навички; активне зацікавлене ставлення до мовленнєвої

творчості та бажання висловлювати свої думки й почуття образно» (Похила та ін., 2024, с. 88). Л. Зімакова доводить, що «партнерська художньо-продуктивна діяльність організована на засадах партнерського підходу, створює багатовимірний освітній простір для формування мовленнєвої компетентності дітей старшого дошкільного віку» (Зімакова, 2026, с. 112).

Критерій 5. Комунікативно-мовленнєвий. Цей критерій відображає функціональний вимір мовленнєвого розвитку – здатність дитини ефективно використовувати мовлення як інструмент спілкування. Показники: а) комунікативна ініціативність (активність у встановленні мовленнєвих контактів з дорослими та однолітками); б) здатність орієнтуватися в ситуації спілкування (розуміння соціальних ролей, дотримання правил мовленнєвого етикету); в) комунікативна гнучкість (уміння адаптувати мовлення до співрозмовника та ситуації – враховувати вік, знайомість, контекст); г) невербальна підтримка мовлення (доречне використання міміки, жестів, інтонації); д) уміння розв'язувати комунікативні завдання (домовитися, переконати, попросити, відмовити). О. Феценко та О. Шопша обґрунтовують, що комунікативна складова мовленнєвого розвитку є найбільш інтегральним і складним для оцінювання показником, оскільки вона реалізується лише в живому процесі взаємодії та не може бути повністю виявлена в штучних діагностичних ситуаціях (Феценко і Шопша, 2025).

Критерій 6. Когнітивно-мовленнєвий. Цей критерій відображає взаємозв'язок мовленнєвого та пізнавального розвитку дитини – мовлення як інструменту мислення. Показники: а) здатність використовувати мовлення для формулювання запитань, суджень та умовисновків; б) розуміння та вживання узагальнювальних понять і категоріальних слів; в) здатність описувати причинно-наслідкові зв'язки та пояснювати явища за допомогою мовлення; г) рівень мовленнєвої рефлексії – здатність зауважувати та виправляти власні мовленнєві помилки; д) розуміння прихованого смислу художніх текстів та здатність виражати своє ставлення мовленнєвими засобами. О. Белова наголошує, що когнітивно-мовленнєвий критерій нерідко залишається поза увагою при традиційних підходах до оцінювання (Белова, 2024; Белова, 2022) попри те, що саме він відображає якість мовленнєвого розвитку найглибше: адже мовлення, яке не включено в пізнавальну діяльність, лишається лише набором автоматизованих навичок, а не справжньою мовленнєвою компетентністю.

Дискусія. Відповідно до визначених критеріїв та показників нами виокремлено чотири рівні сформованості мовленнєвого розвитку дошкільників.

Високий рівень характеризується повною відповідністю мовленнєвого розвитку дитини віковим нормативам за всіма шістьма критеріями. Дитина має чисту звуковимову, розвинений словниковий запас, граматично правильне мовлення; самостійно будує розгорнуті зв'язні висловлювання; виявляє комунікативну ініціативність та гнучкість; вільно використовує мовлення як інструмент пізнавальної діяльності. Показники відповідають верхній частині вікової норми або перевищують

її. Дескрипторами цього рівня є самостійне й правильне виконання мовленнєвих завдань без допомоги дорослого, відсутність або поодинокі несуттєві помилки, стійке використання мовленнєвих умінь у різних видах діяльності та комунікативних ситуаціях.

Достатній рівень передбачає відповідність показників мовленнєвого розвитку переважній більшості вікових нормативів – за 4–5 критеріями з 6. Допускаються поодинокі несистемні помилки у звуковимові чи граматичному оформленні; зв'язне мовлення розвинене, але може потребувати незначної стимуляції з боку дорослого. Комунікативна активність виявляється в знайомих ситуаціях. Когнітивно-мовленнєві показники розвинені достатньо. Дескрипторами цього рівня є переважно самостійне виконання мовленнєвих завдань, поодинокі нестійкі помилки, які дитина здатна виправити після уточнювального запитання чи мінімальної допомоги дорослого, а також достатня сформованість мовленнєвих умінь для ефективної комунікації в типових ситуаціях.

Середній рівень визначається наявністю системних труднощів за 2–3 критеріями при збереженому загальному розумінні мовлення. Дитина може мати недоліки звуковимови, обмежений словниковий запас, граматичні помилки системного характеру; зв'язне мовлення нерозгорнуте, ситуативне; комунікативна ініціативність знижена. Потребує цілеспрямованої педагогічної підтримки та/або логопедичного супроводу. Дескрипторами є виконання мовленнєвих завдань за умови часткової допомоги дорослого, систематичні помилки, недостатня самостійність у побудові висловлювань, труднощі перенесення сформованих умінь у нові комунікативні ситуації.

Низький рівень характеризується суттєвим відставанням від вікових нормативів за більшістю або всіма критеріями. Виявляються стійкі порушення звуковимови, збідненість словника, значні граматичні помилки; зв'язне мовлення значно обмежене або ситуативне; комунікативна активність суттєво знижена. Потребує невідкладного логопедичного обстеження та корекційного втручання. Дескрипторами є нездатність самостійно виконувати мовленнєві завдання, значна кількість стійких помилок, необхідність постійної допомоги дорослого, виражені труднощі мовленнєвої взаємодії та використання мовлення як засобу спілкування і пізнання.

Реалізація структурно-функціонального підходу до оцінювання мовленнєвого розвитку дошкільників потребує комплексу взаємодоповнювальних методів, що дозволяють виявити як структурні, так і функціональні характеристики мовленнєвої системи дитини. Спостереження за мовленнєвою поведінкою дитини в природних умовах – у грі, на заняттях, у побутовій та творчій діяльності – є провідним методом, що дозволяє оцінити функціональні характеристики мовленнєвого розвитку. Спостереження фіксує комунікативну ініціативність, здатність до мовленнєвої взаємодії з однолітками та дорослими, якість спонтанного мовлення без стимуляції. Наголошують на необхідності систематичного спостереження (15–20 хв.) як обов'язкового елементу оцінювання комунікативно-мовленнєвого розвитку

(Фещенко і Шопша, 2025). Діагностична бесіда проводиться індивідуально з кожною дитиною і дозволяє виявити рівень розвитку всіх структурних компонентів мовленнєвої системи. Вона будується за принципом поступового ускладнення завдань і включає завдання на: називання предметів і дій на ілюстраціях, складання речень за опорними словами, переказ тексту, складання розповіді за картиною. Стимульний матеріал – ілюстрації, картини, серії сюжетних малюнків – є ефективним засобом стимуляції зв'язного мовлення. Вивчення продуктів мовленнєвої діяльності охоплює аналіз самостійних мовленнєвих висловлювань дітей, записаних у природних умовах (у грі, на прогулянці), зразків монологічного мовлення, аудіозаписів діалогів. Цей метод дозволяє проаналізувати граматичну правильність мовлення, лексичне різноманіття та зв'язність висловлювань в умовах відсутності напруги, характерної для традиційних обстежень.

Психолінгвістичне обстеження застосовується для поглибленого вивчення механізмів мовленнєвої діяльності при підозрі на відставання або порушення мовленнєвого розвитку. Воно включає дослідження фонематичного сприймання, рівня розвитку мовленнєво-мисленнєвих зв'язків, сформованості внутрішнього мовлення. Анкетування батьків і педагогів є важливим доповненням до прямих методів оцінювання, оскільки дозволяє отримати інформацію про мовленнєву поведінку дитини у домашньому середовищі та в різних ситуаціях спілкування. Це особливо значуще для оцінювання комунікативно-мовленнєвого критерію, який важко повністю виявити в умовах обстеження.

Запропонована система критеріїв та показників є уніфікованою концептуальною основою, проте її конкретний зміст та нормативні показники варіюють відповідно до вікових характеристик дітей. У молодших вікових групах (3–4 роки) акцент робиться на фонетико-фонематичному, лексичному та елементарному граматичному критеріях, а зв'язно-мовленнєвий представлений переважно діалогічною формою. У старших групах (5–6 років) рівнозначно оцінюються всі шість критеріїв, зокрема когнітивно-мовленнєвий та розвинені форми монологічного мовлення. В умовах інклюзивної освіти оцінювання мовленнєвого розвитку здійснюється командою фахівців – вихователем, учителем-логопедом та психологом – у координації з батьками. Для забезпечення міжекспертної узгодженості результатів оцінювання доцільно використовувати уніфіковані діагностичні матеріали, стандартизовані інструкції щодо проведення обстеження та єдині дескриптори оцінювання для кожного критерію й рівня сформованості мовленнєвого розвитку. Підвищенню надійності оцінювання також сприяють попереднє методичне узгодження підходів між педагогами, спільне обговорення складних випадків та періодичне проведення експертної верифікації результатів у межах команди. О. Белова наголошує, що при оцінюванні дітей з логопатологією необхідно розмежовувати рівень сформованості структурних компонентів мовленнєвої системи та функціональні можливості дитини: нерід-

ко дитина з порушеннями звуковимови демонструє достатній рівень комунікативно-мовленнєвого та когнітивно-мовленнєвого розвитку (Белова, 2024). Саме структурно-функціональний підхід дозволяє побачити цю диференціацію та уникнути недооцінювання потенціалу дитини. У таких випадках запропоновані критерії дозволяють диференціювати первинні мовленнєві труднощі від вторинних, пов'язаних із соціолінгвістичними умовами розвитку. У роботі з дітьми з особливими освітніми потребами застосування критеріїв має здійснюватися з урахуванням індивідуальної програми розвитку, особливостей психофізичного розвитку та динаміки індивідуальних досягнень дитини. В умовах інклюзивної освіти результати оцінювання доцільно використовувати не лише для визначення рівня мовленнєвого розвитку, а й для планування індивідуальних корекційно-розвиткових завдань, добору ефективних методів логопедичного супроводу та координації між-дисциплінарної взаємодії.

Прикладом діагностичних завдань для дітей молодшої дошкільної групи (3–4 роки) можуть бути називання знайомих предметів і дій за предметними малюнками, виконання простих словесних інструкцій, добір назв ознак предметів, відповіді на запитання за ілюстраціями та підтримання короткого діалогу. Для дітей старшого дошкільного віку (5–6 років) доцільно використовувати складання розповіді за серією сюжетних малюнків, переказ короткого тексту, пояснення причинно-наслідкових зв'язків, добір узагальнювальних понять, а також моделювання комунікативних ситуацій (прохання, домовленість, пояснення, аргументація), що забезпечує комплексне оцінювання структурних і функціональних компонентів мовленнєвого розвитку.

Висновки. Проведений теоретичний аналіз та синтез дозволяють зробити такі висновки. Структурно-функціональний підхід є продуктивною методологічною основою для розроблення системи критеріїв та показників оцінювання мовленнєвого розвитку дошкільників, оскільки він дозволяє охопити мовленнєву систему дитини як цілісне утворення в єдності її структурних компонентів та функцій. Розроблена система включає шість критеріїв – фонетико-фонематичний, лексичний, граматичний, зв'язно-мовленнєвий, комунікативно-мовленнєвий та когнітивно-мовленнєвий, – кожен із яких конкретизований через систему відповідних показників. Виокремлення чотирьох рівнів сформованості мовленнєвого розвитку (високого, достатнього, середнього, низького) забезпечує можливість диференційованого аналізу мовленнєвого розвитку дошкільника та своєчасного виявлення труднощів. Запропонована система критеріїв і показників відповідає вимогам оновленого БКДО, враховує сучасні досягнення психолінгвістики та логопедії і може бути використана в практиці роботи ЗДО для комплексного моніторингу мовленнєвого розвитку вихованців. Перспективи подальших розвідок пов'язані з емпіричною перевіркою розробленої системи в умовах реального освітнього процесу ЗДО, а також із розробкою конкретного

діагностичного інструментарію (відповідних завдань, стимульного матеріалу, шкал оцінювання) для кожної вікової групи. Перспективним напрямом практичного впровадження запропонованої системи критеріїв є використання цифрових інструментів для фіксації, накопичення та аналізу результатів оцінювання мовленнєвого розвитку: електронні індивідуальні карти спостереження, цифрові чек-листи та бази даних дають змогу відстежувати динаміку сформованості кожного критерію, здійснювати порівняльний аналіз результатів на різних етапах обстеження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти) : Наказ Міністерства освіти і науки України від 12.01.2021 № 33. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu_Bazovoho-komponenta-doshkilnoi-osvity.pdf
2. Белова О. Б. Динаміка розвитку мовленнєвої діяльності дітей старшого дошкільного віку з логопатологією. *Наука і освіта*. 2024. № 1. С. 7–12. DOI: <https://doi.org/10.24195/2414-4665-2024-1-1>
3. Белова О. Б. Концептуальні підходи до оцінки мовленнєвої діяльності дітей старшого дошкільного віку з логопатологією. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5: Педагогічні науки: реальність та перспективи*. 2022. Вип. 86. С. 29–34. DOI: <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2022.86.06>
4. Залізняка А. М. Формування мовленнєвої компетенції в дошкільників у полікультурному середовищі. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2023. Вип. 63. Том 1. С. 285–290. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/63-1-44>
5. Зімакова Л. В. Формування мовленнєвої компетентності дітей дошкільного віку в партнерській художньо-продуктивній діяльності. *Імідж сучасного педагога*. 2026. №1(226). С. 109–113. DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2026-1\(226\)-109-113](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2026-1(226)-109-113)
6. Калмикова Л., Харченко Н., Кючуков Х., Мисан І. Вплив мовленнєво-мовної компетентності дошкільників на успішність подальшого оволодіння і розвитку мовлення в школі: результати порівняльного психолінгвістичного аналізу. *Preschool Education: Global Trends*. 2022. № 2. С. 7–37. DOI: <https://doi.org/10.31470/2786-703X-2022-2-7-37>
7. Колеснік К. А., Іщенко Л. В., Карук І. В. Формування граматичної правильності мовлення в дітей старшого дошкільного віку засобами гейміфікації. *Інновації в дошкільній і початковій освіті*. 2024. Вип. 1. С. 36–46. DOI: <https://doi.org/10.31652/3041-2439-2024-2-36-46>
8. Кривошея Т., Колеснік К., Карук І., Похила С. Мовленнєвий розвиток дітей дошкільного віку засобами художньої картини: інтеграція мовленнєвої та образотворчої діяльності. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2024. Вип. 71. С. 82–90. DOI: [10.31652/2412-1142-2024-71-82-90](https://doi.org/10.31652/2412-1142-2024-71-82-90)
9. Трофименко Л. І. Психолінгвістичний аналіз особливостей мовленнєвого розвитку дітей з особливими освітніми потребами. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2024. Том 113. № 1. DOI: <https://doi.org/10.33189/ectu.v113i1.255>
10. Фещенко О., Шопша О. Особливості розвитку комунікативних здібностей дітей дошкільного віку. *UNIVERSUM*. 2025. № 25. С. 560–568. <https://archive.liga.science/index.php/universum/article/view/2203>

REFERENCES

1. Bazovyi komponent doshkilnoi osvity (Derzhavnyi standart doshkilnoi osvity) [Basic component of preschool education (State standard of preschool education)] : Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 12.01.2021 № 33. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu_Bazovoho-komponenta-doshkilnoi-osvity.pdf [in Ukrainian].
2. Bielova, O. B. (2024). Dynamika rozvytku movlennievoi diialnosti ditei starshoho doshkilnoho viku z lohopatolohiieiu [Dynamics of speech activity development in older preschool children with logopathology]. *Nauka i osvita*, 1, 7–12. DOI: <https://doi.org/10.24195/2414-4665-2024-1-1> [in Ukrainian].
3. Bielova, O. B. (2022). Kontseptualni pidkhody do otsinky movlennievoi diialnosti ditei starshoho doshkilnoho viku z lohopatolohiieiu [Conceptual approaches to the assessment of speech activity of older preschool children with logopathology]. *Naukovy chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Seriya 5: Pedagogichni nauky: realii ta perspektyvy*, 86, 29–34. DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2022.86.06> [in Ukrainian].
4. Zaliznyak, A. M. (2023). Formuvannia movlennievoi kompetensii v doshkilnykiv u polikulturnomu seredovyshchi [Formation of speech competence in preschoolers in a multicultural environment]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk*, 63(1), 285–290. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/63-1-44> [in Ukrainian].
5. Zimakova, L. V. (2026). Formuvannia movlennievoi kompetentnosti ditei doshkilnoho viku v partnerskii khudozhno-produktyvni diialnosti [Formation of speech competence of preschool children in collaborative artistic and productive activities]. *Imidzh suchasnoho pedahoha*, 1(226), 109–113. DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2026-1\(226\)-109-113](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2026-1(226)-109-113) [in Ukrainian].
6. Kalmykova, L., Kharchenko, N., Kyuchukov, Kh., & Mysan, I. (2022). Vplyv movlennievo-movnoi kompetentnosti doshkilnykiv na uspishnist podalshoho ovolodinnia i rozvytku movlennia v shkoli: rezultaty porivnialnoho psykholinhvistychnoho analizu [The influence of speech-language competence of preschoolers on the success of subsequent language acquisition and development at school: results of a comparative psycholinguistic analysis]. *Preschool Education: Global Trends*, 2, 7–37. DOI: <https://doi.org/10.31470/2786-703X-2022-2-7-37> [in Ukrainian].
7. Kolesnyk, K. A., Ishchenko, L. V., & Karuk, I. V. (2024). Formuvannia hramatychnoi pravynosti movlennia v ditei starshoho doshkilnoho viku zasobamy heimifikatsii [Formation of grammatical correctness of speech in older preschool children by means of gamification]. *Innovatsii v doshkilnii i pochatkovii osviti*, 1, 36–46. DOI: <https://doi.org/10.31652/3041-2439-2024-2-36-46> [in Ukrainian].
8. Kryvosheia, T., Kolesnyk, K., Karuk, I., & Pokhyla, S. (2024). Movlennievi rozvytok ditei doshkilnoho viku zasobamy khudozhnoi kartyny: intehtratsiia movlennievoi ta obrazotvorchoi diialnosti [Speech development of preschool children through fine art paintings: integration

of speech and visual activities]. Suchasni informatiini tekhnologii ta innovatsiini metodyky navchannia v pidhotovtsi fakhivtsiv: metodolohiia, teoriia, dosvid, problemy, 71, 82–90. DOI: 10.31652/2412-1142-2024-71-82-90 [in Ukrainian].

9. Trofymenko, L. I. (2024). Psykholinhvistychnyi analiz osoblyvosti movlennevoho rozvytku ditei z osoblyvymi osvithnimi potrebamy [Psycholinguistic analysis of the peculiarities of speech development of children with

special educational needs]. Osoblyva dytna: navchannia i vykhovannia, 113(1). DOI: <https://doi.org/10.33189/ectu.v113i1.255> [in Ukrainian].

10. Feshchenko, O., & Shopsha, O. (2025). Osoblyvosti rozvytku komunikativnykh zdibnostei ditei doshkilnoho viku [Peculiarities of the development of communicative abilities of preschool children]. UNIVERSUM, 25, 560–568. <https://archive.liga.science/index.php/universum/article/view/2203> [in Ukrainian].

Nataliia Sukhoviienko,

*Candidate of Pedagogical Sciences,
Speech Therapist of the Highest Category,
Deaf Educator, Certified Gestalt Psychotherapist,
Lecturer at the Department of Primary and Special Education,
Bohdan Khmelnytskyi National University of Cherkasy,
81, Shevchenka Blvd., Cherkasy, Ukraine,
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0528-9494>*

Inna Litvin,

*Candidate of Pedagogical Sciences,
Speech Therapist,
Senior Lecturer at the Department of Primary and Special Education,
Bohdan Khmelnytskyi National University of Cherkasy,
81, Shevchenka Blvd., Cherkasy, Ukraine,
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8946-1449>*

CRITERIA AND INDICATORS FOR ASSESSING THE SPEECH DEVELOPMENT OF CHILDREN: A STRUCTURAL-FUNCTIONAL APPROACH

The article substantiates the criteria and indicators for assessing the speech development of preschool children based on the structural-functional approach. The relevance of the research is determined by the updated Basic Component of Preschool Education, which establishes qualitatively new requirements for the results of speech development of preschool children and requires appropriate diagnostic tools. The purpose of the article is to substantiate the system of criteria and indicators for assessing the speech development of preschool children based on the structural-functional approach and to determine the levels of formation of speech development of preschoolers. Research methods: theoretical analysis, synthesis, structural-functional analysis, systematization and generalization of scientific sources. The essence of the structural-functional approach as the methodological basis for assessing the speech development of preschoolers is defined; it involves analysing the speech system as an integral formation in the unity of its structural components (phonetic, lexical, grammatical, coherent speech) and functions (communicative, cognitive, regulatory). A system of criteria for assessing the speech development of preschoolers has been developed and substantiated: phonetic-phonemic, lexical, grammatical, coherent speech, communicative-speech, and cognitive-speech criteria. For each criterion, a system of corresponding indicators is defined and four levels of speech development formation are described: high, sufficient, average, and low. The methods of assessing the speech development of preschoolers are characterised: observation, diagnostic conversation, study of speech activity products, pedagogical experiment, and psycholinguistic examination. The specifics of applying the structural-functional approach to assessing the speech development of children in different age groups of the preschool institution and in inclusive education are considered. The proposed system of criteria and indicators can be used by educators, speech therapists, and psychologists of preschool education institutions for comprehensive monitoring of the speech development of their pupils. The practical significance of the study lies in the possibility of using the developed system for timely detection of deviations in speech development and construction of individual educational routes for preschool children.

Key words: speech development, preschool age, assessment criteria, indicators, structural-functional approach, speech competence, preschool education institution.

Дата першого надходження статті до видання: 09.07.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 01.09.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 19.10.2026